БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1961 ч. ЯНВАРЬ 7 СУББОТА № 6 (4796).

Өртээ 2 көп.

Бедик атты чедип алган

Москва-сортировочная депонуң ажылдакчылары коммунистиг күш-ажылдың коллективи

МОСКВА. (СЭТА). Москва демир оруктуң Москва-сортировочная деп локомотив депозунуң коллективинге коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп бедик атты январь 5-те тывыскан. Орук харылзаалар министерствозунуң коллегиязының болгаш демир орук транспортунуң ажылдакчыларының профэвилелинин Төп Комитединин Президиумунуң кады кылган хуралынга ол шиитпирни хүлээп алган.

Ол хоочун депонуң төөгүзүнге кайгамчыктыг болуушкуннар бижиттинген. Маная 1919 чылда бирги коммунистиг субботниктерни чоруткан болгаш оларны В. И. Ленин «Улуг эгелээшкин» деп адаан болгай. Алдарлыг чанчылдарны үргүлчүлевишаан, депонуң тепловоз цегинин ажылдакчылары СЭКП-ниң XXI съездизинге белеткелдиң хүннеринде-ле коммунистиг күш-ажыл дээш патриоттуг шимчээшкининиң инициаторлары болуп үнген болгаш эки түннелдерни чедип алган. Оон дараазында коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш чарышче депонуң бүгү ажылдакчылары кирген. Хүлээлгелерин күүсетпишаан, олар чеди чылдың ийги чылының онаалгаларын хуусаазындан ийи неделя бурунгаар күүсеткеннер. Чаа техниканы — электровозтарны болгаш тепловозтарны шингээдип алгаш, локомотив бригадалары аар дензилиг поездилерни эн-не дүргенибиле башкарып чорудуп турарлар. Депонуң барык бүгү ажылдакчылары техниктиг бөлгүмнерде болгаш мурнакчы дуржулганың школаларында өөренип турар. Заочный болгаш кежээки өөредилге чеглериндe өөреникчилерниң саны ийи чылдарның дургузында барык дөрт катап өскен.

ШКОЛА БОЛГАШ ШЕФТЕП ТУРАР ОРГАНИЗАЦИЯЛАР

Эрткен чылын болган башкыларның Бүгү-россий съездизинге Н. С. Хрущев мынча дээн: «Ам бис төөгүлүг ийи сорулганы — коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарын болгаш чаа кижини кижизидерин шиитпирлеп турар бис. Алыс утказы-биле алыр болза бо ийи дээрге чаңгыс ажыл-дыр. Бир эвес бис совет кижилерни кижизидеринге, өөредиринге хожудаар болзувусса коммунизм тургузарының бүгү хераа моондакталы бээр. Ынчангаш коммунизм тургузуушкунун калбартырының программазын ажылдап кылып турган, партия биле чазак школаның амыдыралбиле харылзаазын быжыглаар болгаш улус өөредилгезин улам ынай хөгжүдер дугайында сагыш салган».

Ынчангаш ол төөгүлүг чугула сорулганы күүседирде, хамыктың мурнунда школаларның материалдыг базаларын быжыглаар болгаш төлевилел ёзугаар кылдынган таарымчалыг мастерскаяларны тудуп, дерип ужурлуг. Бо чугула ажылхерекке бүгү хөй-ниитиниң деткимчези болгаш школаларга шефтеп турар организацияларның болгаш бүдүрүлгелериниң дузазы эргежок чугула. Областа ындыг бүдүрүлгелер болгаш колхозтар, совхозтар, организациялар эвээш эвес.

Оларның чижээнге Кызылдың № 1, 2 ортумак школаларын шефке ап турар облпотребсоюзту, даараныла комбинадын болгаш боттарында школаларны сагыш човаңгыры-биле көрүп турар Тожуда эш Тамдын-оол даргалаан «Совет Тыва» болгаш Бии-Хемде эш Астафьев даргалаан «Кызыл тараачын» колхозтарны болгаш өске-даа черлерни кинрип болур. Чижээ, Тожунуң «Совет Тыва» колхозу бодунуң күсели-биле эрткен өөредилге чылында 160 уруглар өөренир төлевилел ёзугаар кылган школаны туткан. А бо өөредилге чылында колхоз баштаар чери школа, уруглар албан черлерин база эмнелгени дерип, херексээринге чартык миллион хире рубльди чарыгдаан.

Школаларга шеф дузаламчызын улам быжыглаар сорулга-биле школа бажыңнарын тударынга, материал-техниктиг базаны тургузарынга болгаш школачыларның профессионал-техниктиг өөредилгезин боттандырарынга шеф дузаламчызын күштелдирер сорулга-биле чоокта чаа облпотребсоюзтуң коллективи, ында партия болгаш профэвилел организациялары бүгү областа кыйгырыгны үндүргеш, ону боттандырып эгелээн. Баштайгы үеде олар боттарының шефтеп турары — Кызылда № 1 ортумак школага ажыглаарынга техника талазы-биле бүрүн белен чүк машиназын тускайлап берген.

Ол ышкаш коллектив школаның өөредилге кабинеттерин, спорт залын кылырынга эргежок чугула черлерни хандырары-биле аңаа немей кылыр тудугну ийиги кварталда эгелээрин база өөреникчилерни бүдүрүлгечи чанчылга өөредирибиле облпотребсоюзтуң бүдүрүлге черлериниң базазынга цехти тургузарын, оларга тускай эртемнигларни быжыглаарын шиитпирлээн. Ам ол ажылдарга белеткелдерни өгелеп турар. Бо дээрге чаагай эгелекчи херек-тир.

Ынчалзажок школаларга шеф дузаламчызын көргүзериниз Кызыл хоорайда-даа, районнарда-даа мындыг эгелээшкиннернин амдыгаа чедир ховар болуп турары, чамдыкта бо талазы-биле кончуг эки хүлээлгелерни алгаш, ол сөзүн эөлевейн бааг ажыл-агыйларның бары хараадаачыг. Эрткен чылын Каа-Хемде эш Середкин даргалаан Ленин аттыг колхоз чогум-на ындыг болган. Эрткен чылдың эгезинде үнген бир солундан оларның кыйгырыында мындыг сөстерни номчуур бис:

— Боттарывыстың аргаларывысты санап көргеш, колхоз төвүнге 160 кижи өөренир төлевилел ёзугаар кылдынган школаны тударын шиитпирледивис. Аңаа холбашкан чарыгдалдың деңгезин колхоз бодунга ап тур. Сес чылдың чаа школазының бажының 1960—1961 өөредилге чылының эгезинде чулар бис. Бо талазы-биле бүгү болдунар аргалар бисте бар... Ону ол-ла районнуң «Ленинчи орук», «Октябрь 30 чылы», «Тиилелге» болгаш областың өске-даа колхозтары база деткээн. Түңнел чүү болганы? Колхоз сөзүн эөлевээн: тутугнуң чүгле ханазын салгаш, ара өскезин, кыйгырыг саазын кырынга арткан. Бир эвес ону деткип, токтаал үндүрген СЭКП райкому, райкүүском ооң күүселдези дээш дээштиг хемчеглерни алган болза экономика талазы-биле быжыккан, мурнакчы ажыл-агыйлыг колхозтарлыг Каа-Хем ышкаш районга ону кылып болурунуң аргазы черле турган.

Оон-биле кады школаларга шеф дузаламчызы көргүзериниз ол дээш, үрелик трактор азы машина «сеги» эккээп каар ийикпе, кандыг-бир чүүлду кылып бээр, ылангыя оттуларр ыяш белеткээр дээш оларның акша-хөренгизин баш удур ап алгаш, берге байдалга таварыштырып турар Бай-Тайганың «Тиилелге», Сталин аттыг колхозтары ышкаш чамдык ажыл-агыйларны шыңгыы бууу шавар херек. Амгы үеде ол колхозтарның школаларында дон ыяш оттулуп, чамдыкта кичээлдер үстүр чедип турар.

Бүгү-ле ортумак болгаш сес чыл школаларынга өөредилге мастерскаяларын база кабинеттерни тургузарын болгаш чаңгыс эалчегбиле кичээлдээр арганы чедип алыр сорулганы барымдаалаан, облкүүском обласка школа тудуунуң талазы-биле үш чыл планын чоглаткан. Ынчангаш бо улуг ажылды боттандырарынга, школаларның материал-техниктиг базаларын быжыглаарынга болгаш олурга бүдүрүлге өөредилгезин чорударынга шефтеп турар организациялар, бүдүрүлгелер болгаш ажыл-агыйлар школаларга улуг дузаны көргүзер хүлээлгелиглер.

Школа-биле аңаа шефтеп турар организацияларның аразынга быжыг харылзааны тургузар сорулга-биле лекцияларны болгаш илеткелдерни кылырынче, спортчу маргылдааны, дыштанылганың болгаш эш-хуунуң ужуражыышкын кежээлерин организастаарынче чер-черде партия, совет органнар шефтеп турар коллективтериниң кичээнгейин угландырар ужурлуг.

Чаа, 1961 чылда

Бистиң Совет чуртувуста кижилер, даартагы хүнге ыяк бүзүрел-биле, кижи өөрүүр чүүлдер-биле долдунган болгай, ынчангаш чаа чылдың күзел-бодалдары хоочун шагның тоолу дег бисте боттанып турарын бодаарга кайгамчыктыг-дыр.

Бистер делегейде чааскаан эвес бис, ынчаарга ам ында тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынга болгаш эн-не найыралчы ёзунуң харылзааларынга белен кижилер-даа хөй. Оон ынай кара сагыштыг идегеттер-даа бар. Ол идегеттер атомнуг болгаш водородтуг бомбалар, сан-түүү чок үрегдээшкиннер база делегейни үптеп-тонаарының дугайында чазый-чилбизи-биле кордап турар болгаш тайбыңга олар удур.

Оон ужурундан ак-сеткилдиг кижи бүрүзү ындыг хай-хадаптыг чүүл болбазын деп бодавышаан, делегейге тайбының мөңгежиниин, «соок дайынныц» чаа частыышкыны чокка, улуг чорудаалерниң кес кырының өөчүк-чөңгээлери чокка, «өөжээргектериниң» чаа кыдыктаныышкыны чокка, чамдык черлерге хан төктүүшкүнү чокка 1961 чылды эртерин күзеп турар. Конгода, Лаоста, Алжирде, Москатта болгаш Оманда... боо даажы дазыңайныр турда, эрги чыл төнүп калды.

Бот-боттарынга идегешпес чоруктуң ужурундан бактажып турар чурттарның аразынга харылзаалар 1961 чылда экижиир болзун. Бедик деңнелге ужуражыышкын, аңаа-ла ужуражыышкын болуп эртер болзун, ынчангаш аңаа күүселеринин шылгарангай ажыдакчылары эн-не чугула чүүлдүн дугайында, төларгайлаарга — чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрерин эгелээр дугайында, ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында, черле ынчаш чоокку келир үениң дугайында, сүртээшкин чокка бодап көөр арганы кижилерге бээр чүүлдерниң шуптузунуң дугайында чугаалажып көрзүннер.

Миллион-миллион чаа кижилер тайбың талалакчыларының олуругларынга каттыжып кирзиннер. Кымга-даа херек чок өлүм-чидимче кым-даа күткүтпес дээрзин «өөжээргектер» билип алзыннар.

Бүгү кижи төрелгетенниң төлээлекчизи боор алгаш, баштайгы кижи бо чылын Айга барып ийи буду-биле базар болзун!

Н. С. ТИХОНОВ,

Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң чогаалчылар Эвилелинин баштаар черинин секретары, «Улустар аразынга тайбыцны бызыглаары дээш» делегейнин Ленинчи шаңналының лауреаты.

Фото **В. Савостьянов** биле **М. Редькиннии.**
СЭТА-ның фотохрониказы.

Кара металлургияның хөгжүлдезинге улуг салыышкын

МОСКВА. (СЭТА). Ждановтуң Ильич аттыг металлургия заводунда соксаал чокка ажылдаар чуга демир кылыр эң улуг «1700» дээр станның бирги залчээнин тудуун эң кыска хуусаада — 18 айларның дургузунда—хуусаа бетинде, чаа чылдың бүдүүзүнде доосхан болгаш ажыглалга киирген. Тудугжуларның, эптенчилерниң, Ждановтуң металлургтарының болгаш Ново-Краматорск заводтуң машина тудугжуларының ол күш-ажылчы улуг тиилелгези-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бодунуң байырлыг чагаазынга изиг байырны оларга чедирген.

Ындыг нарын агрегатты кыска хуусаада дерип туткан чоруи болза бистиң чуртувустуң индустриалдыг күчүзүнүң үндезини — кара металлургияны хөгжүдериниң херээнге улуг салыышкын болур болгаш тудугэптээр ажылдарның бүдүрүлгезиниң база прокат дериин белеткээриниң техниктиг деңнелиниң өскенин херечилеп турар дээрзин байырлыг чагаада демдеглээн.

Тудугжулар, эптенчилер, металлургтар кара металлургияның бүдүрүлгелерин хөгжүдер талазы-биле чаа-чаа онаалгаларны моон-даа соңгаар күүседиринге белен дээрзин СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин, эш Н. С. Хрущевтуң адынга чөрүткан чагаада чугаалап турар.

Көдээ ажыл-агый техниказын сайзырадырынче

МОСКВА. (СЭТА). Шөлдерге болгаш фермаларга ажылды чингедир, ону улуг бүдүрүкчүлүг болдурар дээш эртем, техника амгы үеде чүү кылып турарыл? Бүгү-эвилелдиг В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый академиязының чингине кежигүнү И. А. Будяко ол дугайында СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

— 1960 чылда механизация болгаш электрижидилге талазы-биле кончуг чугула шинчилел ажылдары кылдынган — деп эртемден чугаалаан. Чурттуң ховуларында илчирбелиг болгаш дугуйлуг дүрген чоруктуг баштайгы муң тракторлар көстүп келген. Ол чаа машиналар шакта 9 километр дүргени-биле ажылдап турар. Чурттуң эң улуг заводтарында: Харьковтуң болгаш Минскиниң трактор заводтарында оларны бүдүрүп турар. Ол тракторлар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ортумаа-биле 20—25 хуу бедидин турар. Олар амгы үеде туруп турар бүгү көдээ ажыл-агый машиналары-биле ажылдап болур.

Амгы үеде эртемденнер шакта 9 километр ажыг дүргени-биле ажылдап болур андазыннарны, культиваторларны, лущильниктерни, сеялкаларны, косилкаларны, жаткаларны кылыр дээш ажылдап турарлар. Ындыг өлүүн каш машиналар шагда-ла кылдынган. Оларны бо чылын чурттуң ховуларынга хынап көөр. Шакта 15 болгаш оон-даа хөй километр ажылдаар сеялкаларны шагда-ла эрткен чылын хынап көөрген, ынчаарга амгы аңаа сеялкалар шакта чеди километрден дүрген ажылдап шыдавас болгай.

Чурттуң агаар-бойдус талазы-биле янзы-бүрү зоналарынга эртемниң эн сөөлгү чедиишкиннерин барымдаалап турган мал база чер ажылынга ажылдарны эн-не ажыктыы-биле организастаарын көрүп турар технологтуг карталарны саналдаан болгаш ол чаа технологияны хөй-хөй ажыл-агыйлар шагда-ла ажыглай берген. Чижээлээрге, Украинада болгаш Россия Федерациязында өлүүн каш колхозтарда болгаш совхозтарда чигир свёклазында хол-биле кылыр ажылдарны оранчок эвээжеткен. Ажыл-агыйлар чаңгыс үрезиниг чигир свёклазын ажыглап турган. Ол үрезиннерни тускай машиналар-биле баштай хынап көргеш, оон соонда ылавыладыг чажар сеялка-биле чажып тарып турган. Түңнелинде свёкланы джаарынга ажыл чарыгдалы ийиден хөй катап кудулаан. Кукурузаны, хөвенни болгаш өске-даа культураларны хол-биле кылыр ажылдар чокка ажаап кылыр талазы-биле дуржулганы база калбаз-биле чоруткулаан.

Тараанын, чигир свёклазының, хөвеннин, картофельдиң дужүттерин шуштурулгалыг ажаап алырының технологизын улам сайзырадыр талазы-биле улуг ажылды өртемденнер практиктер-биле кады чоруткулаан. Хөрзүннүн чугдунуп үрелир чоруунга удур ажылды чорударының механизмнер системазын база саналдап киирген. Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни белеткеп кылыр бедик бүдүрүкчүлүг өлүүн каш машиналарны саналдап киирген.

Малчыннарның мурнунга эртемденнер улуг өөрелиглер. Чер ажылын алырга, бүгү кол ажылдарның онунуң тос-кезинин амгы үеде машиналар-биле кылып турар, ынчаарга мал ажылын алырга, ол чүгле — 20—30 хуу болуп турар. Ынчаарга инекти саары ышкаш ындыг аар ажыл чүгле 10 хуу механизастаттынган.

Сөөлгү үеде фермаларда хөй күш үнер бүгү-ле кол ажылдарны механизастаар арганы берип турар хөй машиналарны (оон иштинде электри күжү-биле ажылдаар машиналарны) эртем албан черлери болгаш конструктор бюролары тургускан. Москва областың Люберцы районунда Дзержинский аттыг колхозка ындыг дуржулганы кылган. Мында бүгү-ле кол ажылдарны: саалданы, мал чеми, суг бээрин, өдек арыглаарын болгаш өске-даа ажылдарны электрилиг машиналарның дузазыбиле күүседип турар. Оон түңнелинде бир центнер сүттү бүдүрериниг ажыл чарыгдалы 9,7 кижи-шактан 4,6 кижи-шакка чедир кызырылган.

Москва чоогунда, Загорск хоорайының чанында Куш ажылының бүгү-эвилел институту куштар азыраар чер тургускан, ында ажылдарны көдээ ажыл-агыйны электрижидериниң бүгү-эвилел институдунуң ажылдакчылары механизастаан. Суг болгаш чем бээри ында механизастаттынган, бажың иштинде агаарның температураазын безин автоматтыг таарыштырган. Ында 15 муң дагаа оолдарын азырап турар, ынчаарга оларны ажаарын механизмнерни башкарып, оларның таарымчалыг ажылдаарын хайгаарап — чүгле чаңгыс кижи чорудуп турар. Чылда маная 60 муң ажыг дагаа оолдарын өстүрүп турар. Ол дээрге 80 тонна куш эъди-дир. Амгы үениң электрилиг машиназыбиле чепсегленген чаңгыс кижи мал ажылынга ол хире ажылды кылып каап болур-дур. Ол-ла черде өске бир 25 муң куш азыраар черни база кылып турар, а ында төрээн дагаалаларның чуургаларын чыып алырын безин механизастаан турар. А ону чүгле 2 кижи ажаар апаар.

Эртемденнерниң, конструкторларның болгаш чогаадыкчыларның көдээ ажыл-агыйга кылып шиитпирлеп турары бүгү-ле айтырыгларны бо кыска беседага ыракта-ла илередип шыдавазым билдингир деп, түңнелинде эртемден чугаалаан. Олар эвээш эвес эки чүвелерни кылганнар, ынчалза-даа ховуларның болгаш фермаларның ажыл-ишчиларының эртемденнерден негеп турары бүгү чүүлдерни алыр болза, ам-даа ыракта хөй чүүлдер кылдынмаан. Амгы үеде бис болза социалистиг көдээ ажыл-агыйның улам ынай хөгжүүрүнүн оруун айтып бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-зының эөлчеглиг Пленумун четтикпейн маная турар бис.

(СЭТА).

Минута саны-ла үнелиг

КЕМЕРОВО. (СЭТА). Ажыл хунунуң бир шак бүрүзүнде-ле бир центнерден эвээш эвес хаван эъдин бүдүрер деп сорулгазын «Щегловский» совхозтуң ажылчыны О. Ф. Щупаковская алдарлыы-биле күүседип шыдаан. Ол алдарлыг малчын эрткен чылын Ярослав Чиж-биле чарышпышаан, ниити деңзизи 2.512 центнер 2.933 хаваннарны семиртир азыраан, күрүнеге дужаган.

Партия активиниң хуралы

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Москвага болган Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң кежигүнү эш **М. Артас** Чөөн-Хемчик районнуң партия активиниң хуралынга кылган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хоочун хойжу эш **О. Лопсаңчап** хуралга бир дугаарында санал бергеш, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралының Медеглелин база бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга Кыйгырыын изин-биле деткээн.

— Бистиң ыяк Төрээн чуртувустун, социалистиг бүгү лагерьниң күчү-шыдалын тайбың күш-ажылбиле улам-на быжыглаар төлээде, улам күженишкинниг ажылдаар ужурлуг бис. Төөгүлүг чеди чылдың ийиги чылында 100 хой бүрүзүнден 162 хураганны ап, доруктурдум. Чеди чылдың үшкү чылында оондаа бедик көргүзүглерни чедип алыр мен—деп, ол чугаалаан.

Ленин аттыг колхозтуң даргазы эш **О. Дудераа** коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралының төөгүлүг документилерин бүрүнү-биле деткип, бүгү делегейниң коммунистериниң ол дайынчы программазынга изиг байырны чедирген. Москва Чөвүлел хуралының Медеглелин болгаш Кыйгырыын танышкан митингилериниң үезинде бедик хүлээлгелерни колхозчулар боттарынга алгаш, күүседип турарын эш Дудераа тодаргай чугаалаан. Чижээ, Ленин аттыг колхозтуң аныяк саанчызы эш Монгуш Хүреш 1960 чылда бодунга быжыглаан инек бүрүзүнден 2005 кг сүттү саан дээш соруктуг ажылдап турар. Чылгычы эш Монгуш Дагба эрткен чылын 199 беден 199 кулуину бүрүн доруктурган, а чеди чыл планының үшкү чылында бүгү төрүүр белерниң кулуннарын база-ла менди ап, доруктурарын ол хүлээнген.

Бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг ол документилерни бүрүн деткээн доктаалды районнуң партия активиниң хуралы улуг көдүрлүүшкүнүг хүлээп алган. Партийжи гимн «Интернационалды» хуралдың төнчүзүүде оон киржикчилери бут кырынга туруп келгеш, ырлап күүсеткеннер.

Туркменияның партия активиниң хуралы

АШХАБАТ. (СЭТА). Республиканың партия организациязының активиниң хуралы январь 5-те болган.

СЭКП Төп Комитединиң Президиумун эш Н. С. Хрущев баштадыр хүндүлүг президиумга хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле соңгаан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң Чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында илеткелди СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Н. А. Мухитдинов кылган.

Чөвүлел хуралдың ажылын болгаш оон хүлээп алган төөгүлүг документилерин чүүлдүгзүнүп турар резолюцияны актив хуралы чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

М. В. Ломоносовтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 250 чыл болурунга

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). М. В. Ломоносовтуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгаларының чечектелиишкини Нева хемнин кыдыында хоорай-биле холбашкан. М. В. Ломоносовтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 250 чыл болурун 1961 чылдың ноябрь 19-та демдеглээр.

Эрте-Бурунгу Петр үезинин кунсткамеразының бажыңы Ленинград университединиң чанында эрик кырында ам-даа хевээр турар. Аңаа улуг эртемден дыка хөй чылдарда ажылдаан. Он ажыг чылдарның мурнунда ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының М. В. Ломоносов дугайында музейни шаандакы ол кунсткамерага тургускан.

Оон директору В. Л. Чевакалдын чугаалааны болза:

— Бистиң музейнивис катап турустунуп турар. Ада-чурттуң болгаш делегейниң эртемин хөгжүдеринге М. В. Ломоносовтуң ролун бүгү чурттарның хөй-ниитизинин демдеглээр хүнүнге чедир долузу-биле тодаргай көргүзер дээш делгиирлерни шуптузун чаартып турар бис. Эртемденниң төрээн чери—Архангельск областың Холмогор районунуң дугайында тускай өрээлди база организастап турар.

Юбилей хүннеринде Ленинградта Менделеев шугумунга улуг угаанныг эртемденге тураскаалды база ажыдар дээн. Стол кырынга салыр тураскаал медальды белеткеп, юбилейге холбаштырган почта маркаларын үндүрер. Васильев ортулуунуң 2-ги шугумунда Ломоносовтуң химия лабораториязының турган черинге класталгалыг шөлдү кылгаш, аңаа бижиктиг самбыраны азар.

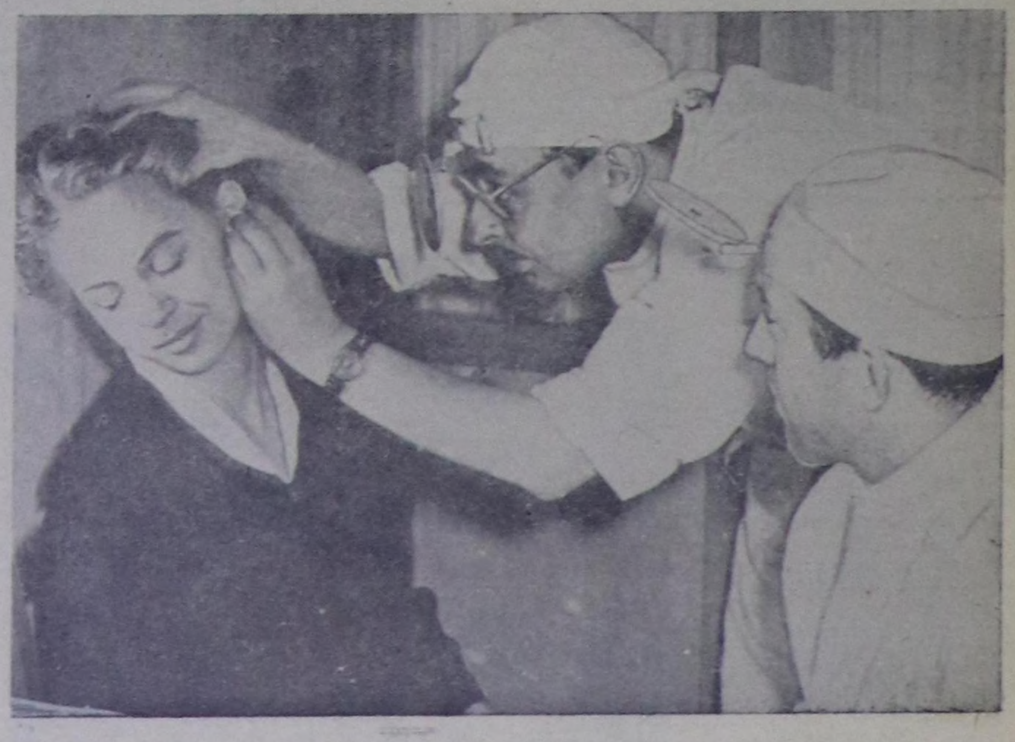

Чурукта: Кызыл хоорайның № 1 поликлиниказының эмчилери В. Шашков биле В. Баскаков оларның аарыг А. Николаеваны шинчип, моон соңгаар үргүлчүлеп эм недирин сүмележип олурары. Фото **П. Гольцовтуу.**

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Коммунистиң үлегери

СЭКП кежигүү кижиниң төлептиг будуш-шынары—онаашкан ажыл-херээнге бедик хармысалгалыында, хөй-ниитиниң амыдыралынга идепкейлиг киржилгезинде, толтуг амыдырал-чуртталгазында илереп турар. Сут-Хөл районнуң «Бора-Тайга» колхозаа ажыл-агый артелинде Сарыглар Чыргалович Чадаалай ажылга, амыдырал-чуртталгага төлептиг коммунист.

Колхозта партия комитединиң идегелин Сарыглар Чыргалович ак-сеткилдиг хандырып, аная даандырган будуулге участогунга ажылды организастап, улуртуруунга мергежилдиин көргүзүп, партийжи даалганы үлегерлиг күүседип турар. Колхоз будуулгезийниң харысалгалыг участокторунга эш С. Чадаалай ам чеди чыл иргүзүүнге бригадирлеп турар. Соолгу чылларда ол колхозтуң орук харылаазын сайыраалыр участокту удуртуп турар. Колхозда девискээринде орук харылзааны эжиждиринге хөй ажылдарны ол организастап боттандырган. 1960 чылда безин 30 ажыг километр узун дурттуг оруктарны дескилеп, чамдык черлерин казып, балгаш-тулаалыг черлерин курганыр сай төктүрүп эжиждиткен. Буталар таартыр кежер черлерге алаан каш көвүрүүлерни кылдырган.

Ак, Манчурек, Хөлчүктүг, Чечектиг хемнериниң ужарында колхозтуң малы чылдың бүгү-ле үеринде одарлап турар. Ынна малчыннар биле аргыжар оруктарда мозондактыг чүүлдерни арыглап чайладырында оон удуртқан бригадазы күженишкиниг ажылдаан.

Коммунист эш Сарытлар Чадаалайның организакчы ажылга кызымаккай, ак-сеткилдиг чоруу, оон бригадазының кежигүннеринге эки үлегер болуп турар. Бригаданың бүгү кежигүннери хүлээнген ажылын организастыг, найыралдыг, ак-сеткилдиг кылып, бедик шынарлыг күүседип турарлар. Коммунист-бригадирниң хары ам 50 ажа берген. Ындыг болза-даа, эш Чадаалайның эрес-капшагайын кижи кайгаар. Колхозта чаа чүүлдерни ол деткип, четпестерни эптеш чок ёзу-биле сойгалап илерсдип турар. Артель будуулгезийниң чүгүла алырында организакчы коммунист-бригадир эш Чадаалай кыштың соогунда-даа, чайның изиинде-даа чалгынмайн, төрээн колхозунуң орук харылзаазын эжиждиринге бүгү күүнүн харам чокка берип турар. Омак-хөлүг, эрес-капшагай бооргга «Бора-Тайганың» ажыл-ишчилери эш Чадаалайны «Кушталыр дарга» деп шоолап алган. Оон чүткүлүг күш-ажылын чүгле бригада кежигүнгери эвес, харын малчыннар, тараажылар, механизаторлар, ылангыя чоланчылар бедин-биле үнелеп, оны хүндүлеп турар.

Коммунист-бригадирниң бригадазы чүгле орук ажылы-биле кызыгаарлаттынмайн, артель будуулгезийниң өске-даа участоктарынга база идепкейлиг киржип турар. Оон бригадазы 1960 чылдың баштайгы айларында ыяш белеткеп, Шеми бажының Ханы-Кара-Сугга ажылдаан, колхозка 3000 рубльдиң орулгазын киргген. Оон ангыла колхозта сес чыл школазынга 228 кубометр токпакты белеткээн. Мал чемин белеткээр үеде Сарыглар Чыргаловичиниң бригадазы социалистиг чарышка бирги черни ал, 104 тонна ажыг сигенни кезип, болуп, кажаалап белеткээн. Октябрь, ноябрь айларда мал кыштаглаашкынының белеткелинге бригада кежигүннерин ол организастап, Доора-Халың, Бай-Тал сут-бараан фермаларынга хөй тонна сигенни болгаш саванны чедирерин хандырган. Хойжу эш Лопсаңның кыштаан турарынга болгаш чамдык хойжуларның кыштагларже көжүп үнеринге дузалашкан. Амгы үеде эш С. Чадаалайның удуртқан бригадазы одалгага хереглээр 1000 кубометр токпак кышты кыска хуусаала белеткеп доозар болгаш СЭКП ТК-ның январь Пленумунга төлептиг ужуражыр дээш тайгада соруктуг ажылдап турар.

Партийжи болгаш хөй-ниитичи даалгаларны ол ак-сеткилдиг күүседип турар. Партия организациязының агитатору эш Чадаалай беседаны, номчулганы чүгле бригада кежигүннеринге эвес, харын өске-даа колхозчу ажыл-ишчилерге кысказыбиле тодаргай кылып берип, агитация ажылын артельдиң, бригаданың сорулгалары-биле холбаштырып турар. Хөй-ниитиниң корум-чуруму үрээр чоруккa удур ол шиитпирлиг демисежип келген.

Коммунист эш Чадаалай чүгле будуулге болгаш хөй-ниити талазыбиле мурнакчы эвес. Ол, колхозчу культурлуг амыдырал-чуртталга дээш шудургу демисежип турар. Өг-бүленнин культуразын бедидеринге Чадаалайларның өг-бүлезиниң хөрзөжен өзөн эш Момуйнуң кызымаккай чоруун, кол ролун база демеглээр херек. Бажының ишти, дашты арыг-сыныг, сангалары ийи кыт рамалдарлыг, ыда шторларны, тюльдерни шевергини-биле аскан. Орунгары чараш шыгыгларлыг болгаш оон-даа өске. Бажыңны арыг кылыр чугайлаан болгаш шалалары кылагаа дозулуг. Хөй чемоданнарны чыыт салгаш, хөөлилей даараан постер-биле ыыш каан. Бажының долгандыр чаштыр херимгээш, янзы-бүрү ыыштар олуртуп ногаанчыткан. Колан чаныында дузалаар ажыл-агый ыыт. Эш Момуй колхоз будуулгезинин база мурнакчызында санадып артельдиң хлеб быжырар черинде хлеб, булочка кылып ажылдап турар.

Сарыглар Чыргалович 10 ажыг уругларның адазы. Уругларының бежи ол-бүленлиг, аллызы школада өөренип турар. Уругларын культурлуг төлептиг ажыы-чаңныт кылдыр ки жизидериниче коммунист эш Чадаалай оны кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар.

Болунуң политиктиг билиин бедидери-биле Коммунистиг партияның төлүзүн өөренир болгумде ол чүт күлдүг өөренип, «Шын» болгаш өске-даа солуннарны чагыдып алган номчуп турар. Колхозта библиотеканың идепкейлиг номчукчузу.

Ажылга болгаш амыдырал-чурттылгага төлептиг коммунист Сарыглар Чыргалович Чадаалайның дугайында допчуларга мындыг.

М. СЕВЕН.

Дүржулга солчуушкуну

СЭКП Улуг-Хем райкому совхозта, колхозтарда партия организацияларының секретарьларының партболүктер организакчыларының болгаш херээженнер човуулдериниң даргаларының ийи хонуктуг семинарын чоокта чаа чыылдырып арттырган.

Аная «Кымналга — чылданың үнер дүзү ол», «Ажыл-агый ажылчорудулгазының анализи», «Хову ажылының дүжүдүн болгаш мал ажылының продуктулуун канчап бедидерил» дээш, өске-даа темаларлыг лекцияларны СЭКП райкомунуң секретарьлары эштер Машпалай, Белогорская, районнуң кодаа ажылагый инспекциязының начальниги эш Сиделкин болгаш өскелер-даа номчаанар.

Арыг-шеверниң чурумунуң дугайында лекцияны эмчи эш Антонова кылган. Аная Жданов аттыг колхозта херээженнер човуулелиниң ажылының дүржулгазын ол човуулдың даргалары семинарга келбээннер. Ол колхозтарда херээженнер ажылызче кичээнгейни ында партия организациялар секретарьларының талазыдан четпес салып турарын ол чорук тодаргай херечилээн.

А. УЙНУК.

Бистиң бөлгүмде

Өвүр районнуң Солчур чеди чыл школазының башкылары бо өөредилге чылында СЭКП төөгүзүн өөренир деп шиитпирлээннер. Өөредилге чылының эгезинден бөөр кичээлдер үзүктел чок эртип турар. Болгумнуң дыннакчылары кичээлдерге эки белеткелдиг кээп, өөренген материалдарын ханы билип ап турар. Ылангыя эштер М. Бавыштай, О. Очур, Т. Түвет-оол темаларга хаарыышкан аитырыларны таныштырган. Семинар ниитизи-биле солун болуп эртпен, оон киржикчилерге дыка хөй айтырыгларга тодаргай харыларны алганнар.

Ындыг болза-даа оон чыылдырылгазында намдык четпестерни база демеглээр херек. «Х Улуг хурал», «Чодураа», «СЭКП XX съезди» колхозтарда херээженнер човуулелериниң даргалары семинарга келбээннер. Ол колхозтарда херээженнер ажылызче кичээнгейни ында партия организациялар секретарьларының талазыдан четпес салып турарын ол чорук тодаргай херечилээн.

А. УЙНУК.

Амыдырал-биле холбаштырар

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана сумузунуң «Искра» колхозта партия организациязының чанында 46 кижи составтыг агитколлектив ажылдап турар. Эрткен чылдың декабрь 21-де ол коллективтиң хуралы болган. Аная агитаторларның кылган ажылының болгаш моон соңгаар соруулгаларының дугайын чугаалашкан.

Агитколлектив ажылчы чоннуң, өртүзүнга политик-кижизидилгелиг тайылбыр-массалыг ажылды чорудуп, ылангыя соолгу үеде коммунистиг болгаш ажылчын партияларын Москва Чөвүлел хуралының төөгүлүг документтерин таныштырар талазы-биле алаан ажылдарны кылып турар. Ынчалза-даа партийжи пропаганда болгаш тайылбыр-массалыг ажылды амыдырал-биле холбаштырары ам-даа ыракта четпес деп чүве агитколлективтиң ажылынан көстүп турар. Пропаганда ажылын амыдырал-биле холбаштырар деп айтырыгны чамдык агитаторлар ам-даа чедip билбейн турар. Оон чылдаганы-биле «Искра» колхозта 3—4 айлар иштинде колхоз будуулгезинге киришпейн келгеннер бөр, ажылдап шыдаар херээжен чоннуң барык чартык хуузу ажылдаайн турар. Чамдык колхозчуларның бажынының ишти, дашты хир-чамныг, чүгүйлаттынмаан болгулаар. Колхозуларның амыдыралында ол чижектиг өске-даа четпестер хөй. Мыныг четпестерни илередир, оларны оок кылыр талазы-биле тайылбыр жылын чорутпушаан, колхозчуларны агитаторлар ол четпестерни оок кылырынче организастаары — о дээрге коммунистиг тургузуушуннуң практиктиг ажылдары олур. Ынчангаш ындыг четпестерни агитатор эскербейн эртер эргези оок.

Ол ышкаш колхозтуң хову бригадазының ажылдакчылары ам үеде хол тудуп кылып турар ажыы чок, механизаторлар часкы тыылгага белеткел ажылын кылыр өрүнүнга токпак хөп турар. Бо четпестерни чайладырында агитаторлар колхоз баштаар черинде, партия организациязынга база улуг дузалы чедирип болурлар.

Колхозтуң хүн бүрүнүң амыдыралы-биле агитас-массалыг болгаш партийжи пропаганда ажылын холбаштырарын амыдырал шыңгыы негеп турар.

Бо талазы-биле база бир четпес чүве болза агитколлективти улуртуп турар парторганизацииның талазындан агитаторларның ажылынга контрольдуң кошкаа болур.

Д. ХЕРТЕК.

Чаа тракторлар

МОСКВА. ССРЭ-ниң улус ажылагыйының чедиишкининиң Делегелгезинде «Машина тудуушкуну» деп павильонунда чоокку үеде бүдүрүп эгелээр чаа хевирлиг тракторларны көргүскен.

Харьковтуң тракторзаводу «ДТ-20К» дээр бир янзы хевирлиг, бедик 1.500 миллиметр дугуйлуг тракторну делгээн. Ол трактор-биле кукурузы, тарымал тоорук болгаш өске-даа бедип үнер үүлүштерни ажаал остүрер.

Ол тракторда чаагыс цилиндрлиг болгаш 20 аът күүчүг дизельди турган.

Тракторнуң осжум-дүрген чоруурун таарыштырар мурнунда 5 болгаш соонда 4 чүүл скоростуг. Трактор сларны-биле сир шыкта 0,87-дан 16 километр чедир чоруп болур.

Чурукта: «ДТ-20К» деп чаа хевирлиг трактору.

Фото О. Кузьминнин.
СЭТА-ның фотохрониказы.

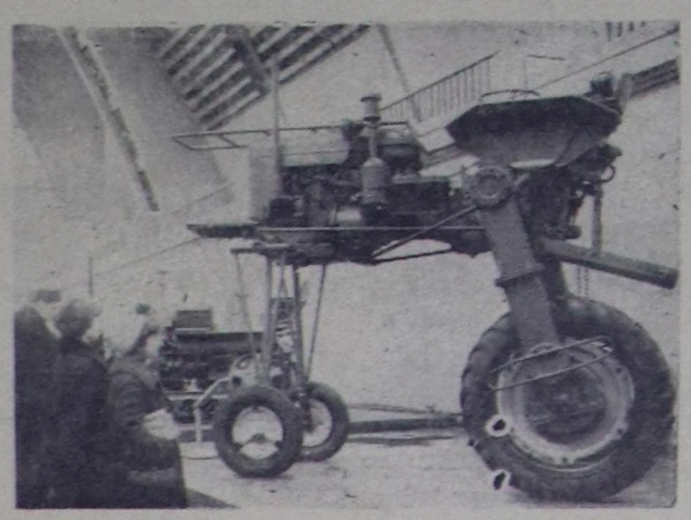

„ТЫВА КОБАЛЬТ" КОМБИНАТТЫҢ ТУДУУШКУНУНДА

«Востокэнергомонтаж» трестиң № 6 бригадазының электриги И. В. Писарев СЭКП ТК-ның Январь Пленумунга аллар кылдыр күш-ажылчы эвлечеге киргеш, хүн бүрүнүң ажыл нормазын 140—150 хуу күүседип турар.

Чурукта: И. Писарев генераторнуң электри тогу дамчыдар проводтарын хынап тур.

«Тыва кобальт» комбинаттың тудуунуң ажылчыны Ф. А. Остряков болунуң кызымаккай күш-ажылы-биле коллективтиң хүндүлелин саалап алган.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунга белектиг ужуражыр дээш ол планын үрүлчү 150—200 хуу күүседип турар.

Чурукта: Ф. А. Остряков тракторнуң илчирбезин кацнап тур.

Фотолары В. Лутковтуу.

Колхозта электрижидилге

Улуг башкы Ленин ГОЭЛРО планын чогаадып тура бүгү Россияны электри четкизи шыва апкан турарын күзеп чораан. Совет күрүнеиниң үндезилекчизинин ол күзели амыдыралда чайгылыш чок боттанып турар. Оон бир боску чижээ, бо-дур: Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң төвү Бажың-Алаак суурга каш-ла чылдар бурунгаар электри четкизи шэйген чангыс-даа чагы чок турган. Ам ында электри станциязы ажылдап турар, колхозчуларның бажыңнарында, мал кажааларында, клубта, эмнелге салбырында болгаш өске-даа черлерде Ильичиниң лампочкалары чайынганып турар. Колхозтуң пилорамазын, септелге мастерскаязында станоктарны, шаңнарда, сүт-бараан фермаларында янзы-бүрү механизмнерни шуптузун электрилиг шимчедикчилер ажылдадып турар.

Хой кыргылдазын, инек саалдазын артельге бо чылын долузу-биле электрижидери планда көрдүнген. Колхозчуларның амыдырал-чуртталгазынга болгаш колхоз будуулгезинин янзы-бүрү адырларынга электри энергиязын калбаа-биле ажыглап эгелээни чоннуң культурлуг, байлак чуртталгазын улам эжиждип, күш-ажылдың будуруучүлүүн бедидип турар. Электри энергиязын тулуг ажылдарынга калбаа-биле ажыглап келгенинин түннелинде колхоз тудуг планын ажыр күүсеткен, 21 чуртталга бажыңнарын пландан ажыр кылган, электрилиг саалданы шингээдип алганының сөөлүнде Арыг-Бажы ферманың саанчылары Севилбаа, Шаңмак олар инек бүрүзүнден 1900—2000 литр сүтү саап алганнар. Бо ышкаш чижектерни дыка хөйну көргүзүп болур.

Бо дээрге чүгле чангыс колхозтуң чижээ-лир, а бүгү Совет Эвилелинде улуг Лениниң чогаатканы ГОЭЛРО планының күүсеттинип турарының кайгамчык шалыпкын темпилери сеткил-сагышты өөртүп, совет чонну чаа-чаа чедиишкиннерже хөй-аът киирип турар.

К. СҮТТҮГ-СОЛ,
башкы.

Малчынның хүлээлгези

Сут-Хөл районда Киров аттыг колхозтуң мурнакчы малчыны Ондар Күдерекович Самдан эрткен чылын 336 хоюнуң хураганнарын бүрүн доруктурган. Ол ышкаш хой бүрүзүнге онаштыр 2 килограмм 200 грамм дүкту ап, төрээн колхозунга 30 мүң рубльдиң орулгазын киирген.

О. К. Самдан кышка белеткелин ынамчалыг чоруткан. Чижээ, бодуун күжү-биле 24 тонна сигенни белеткеп алган. Чаш малга чаа каааны кылбышаан, хоюнуң эрги каазын чаартып туткан. Оон кышаа арыг-шевер, малга таарымчалыг. Малдың кышкы оларын болгаш чемгерилгезин эш Самдан эки организастаан.

Мурнакчы малчынның колаанда бо чылын төрүүр 398 хой бар. Оон хойлары январьның сөөлгү чартыында оолдап эгелээр. Ажаалда хайгаралды эки тургусканыдан эш Самданың хою менди болгаш хүр кыштаглап турар.

ССРЭ-ниң болгаш Россия Федерациязының Дээди Советтериниң чоокта чаа болган сессияларының шиитпирлерин танышкаш, мурнакчы малчын тодаргай, улам белдиткен хүлээлгелерни ап турар. Чижээ, бо чылын хойдан-а өртүмел-биле 2 килограмм дүкту кыргып, төрүүр 100 хойга онаштыр 115 хураганнарны өстүрүп алыр.

М. КАНЧИР-ООЛ.

Төрелдер комитеди

Хандагайты өртүмек школазының төрелдер комитеди школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга болгаш ажыл-агыйынга улуг дузаны чедирип турар. Төрелдер комитединиң даргазы Алексей Хаевич Адыгжы ийи чыл улаштыр ажылдап турар. Комитеттиң кежигүннеринде база-ла арга-дүржулгалыг ада-иелер, төрелдер бар.

Төрелдер комитеди айда ийи удаа хурал кылып, аная чугула айтырыгларны чугаалажып турар. Уругларының өөредилгези багай ада-иелерни ол хуралдарга келдирткеш, оларның-биле чугаалажып, дузалыг аргасүмени берип, ада-ие-биле школаның аразында бижыг харылзааны тургускан. Бо өөредилге чылында ажыглалга киирген чаа интернаттың одаар ыяжы чедиишпейн турар. Төрелдер комитединиң саналын өзүгаар оскаар ыяш белеткээринге суурнуң чурттакчыларының интернатка ийи хонуктуң шевин база организастаан.

О. КУР-СЕДИ.

Тулуг ыяжының белеткели

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң кежигүннери тулуг ыяжын белеткээрин чедиишкиниг чорудуп турарлар. Шеминиң Ханы-Кара-Суг деп черде 30 кижи тулуг ыяжын кезип эгелей берген. Олар каш-ла хүннерде 1250 чудуктарны кескеш, оон бир мунун машина оруунче ушта сөөрткеннер. Ам тускайлап тургускан 2 автомашиналар чудуктарны колхоз төвүнче сөөртүп эгелээн.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунга күш-ажылчы белектелиг ужуражыры-биле ыяш кезикчилери эштер Бегзи, Комбуштаар, Шөйбек, Самбажык олар улам күженишкиниг ажылдап турарлар.

Х. АРАКЧАА.

Ажылга кызымаккай кижи

Саая Сомбуу бистиң областың эки ажылдыг библиотека ажылдакчыларының Бирээзи. Ол—Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозтуң төвү—Мугур-Аксы суурда кодаа библиотеканың эргелекчизинде 1954 чылдан бөөр ажылдап турар. Ол ам болунуң ажылынга мергежээн.

Оон өргелекчилеп турары библиотекада ам 9700 ажыг номнар бар. Номчукчуларның саны 600 кижи четкен. Ооң дугайында тайылбыр ажылдарын чон ортузунга үргүлчү чорудуп турар. Мал фермаларының төптериндe көжүп чоруур библиотекаларны ол организастап тургускан, оларны чаа номнар-биле үргүлчү солуп турар.

Эрткен чылын элээн каш номчукчулар конференциязын ол организастап эрттирген. Д. ОЧУР.

Мал кыштагладыышкыны дүвүрээзинниг байдалда

Ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Советинин 11-ги сессиязынга мал кыштагладыышкынының чоруп турар байдалынын дугайында колхозтар даргалары эштер Чавыдактын, Минчаанын, Комбуйнуң болгаш «Барлык» совхозтуң улуг зоотехниги эш Макальскийниң илеткелдерин дыңнап чугаалашкан.

Илеткелчилерниң кайызы-даа ам дээрезинде кыштаглаашкында бергедээшкиннер чок деп, депутаттарның болгаш активчилерниң кичээнгейин сагыш оожургаар байдалче угландырарын ораладашканнар. Ындыгда болза сакал бергеннер орта чүүлдүзүнмейн, кыштаглаашкында четпестерни шыны-биле илередип, боттарынга мензаргенир, сагыш оожургаар хөөнүг илеткелдер кылганы дээш илеткелчилерни шыңгыы шүүмчүлээн.

Алыгаты кодаа Советтиң даргазы эш Серенмаа болунуң сагалынга мынча дээн:

—Бир эвес амыгаштан эгелеп колхоз баштаар чери болгаш райкүүском шиитпирлиг хемчегларни албас болза, «Комсомол 30 чылы» колхозтуң малы берге байдалга таваржыр. Колхоз мал чеми белеткээр планын күүсеттээн, сүүзүнүг чеми ам колхозта шуут чок. Ону бар черлериндеи садып, тыптыгар дээрге колхозта акша чок болуп турар. Күзүн ук колхозтуң мал одарларынга эртеол хар чаганындан хар дошталын дона берген, ынчангаш хойларның даваннары тазарып эгелеп турар. Хөй одарын колхозтуң база «Барлык» совхозтуң чылгы малы барыкла чаа базып, чип доослан. Хойлар удаас массалыг биле оолдап эгелээр, а хураганнарны чүүн-биле чемгерип азырарры «Комсомол 30 чылы» колхозта ам-даа шиитпирлеттинмээн.

«Совет Тыванын 5 чылы», «Кызыл тараачын» колхозтарының Акта чурттап турар малчыннарының хөй кезиг эргиг кидис, соок өглерде чурттавышаан хегээр. Аъш-чем болгаш хүн бүрүнүн эргежок чугула бараанны-биле оларның хандырылгазы болган чок-ла үстүп келген. Оон хараазы-биле чамдык малчынгар ажылга аа-харысалгазын кудуладып турар.

Малды дус-биле багай хандырып турар. Чижээ, Шагдыр-оолдуң кадарган хоюндан 4 ирт ажыг суг ишкеш, ишти хеверип, өлген таварылга база бар.

Ол ийи колхозтарның бода болгаш шөөр малдарында соолгу үеде маагы харыы кептерээн. Ол малдарны дүрген эмнээр талазы-биле ажыл дыка кошкак. Мал чеми чеже хире артканы дээрзин бөгүнге чедир кайы-даа колхоз тодаргай санап албаан.

Мал чемин ында чижек-хемчег чокта кайы хамаан чок чарыгдап, ону багай кадагалап турар. «Большевик»» колхозтуң сараттарын мал толчегеп чип турганын «Шын» солунга каш удаа бижээн, ынчалза-даа өртан колхозтуң болгаш «Барлык» совхозтуң улуртукчулары тодаргай түннелди үндүрбээннер. Совхозтуң Барлык шөлүнде сараттары кажаалаттынмаан, малдар ону чип турар болганда сараттарның хевири мөөгүлер ышкаш апарган тургулаар.

Райкүүскомнуң кодаа ажыл-агый инспекциязының ажылдакчылары эштер Коблов, Леонтьев, Васильев, Гөвдин мал ажылын тодаргай эвес, хыры-биле удуртуп турар деп чөптүг шүүмчүлел сессияга база болган. Олар колхозтарга кончуг далаштыг баар, «хынап чор бис» дижирлер Ажыл-агыйның байдалын хынаары чүүлдүг-ле, а бирги эзлчегде, колхозтарга хүн бүрүнүн практиктиг дузазын көргүзери эргежок чугула.

«Комсомол 30 чылы», «Большевик» колхозтарда байдал малга улуг айыылдыг болуп турар. Ында хар улуг чагган, күзүн эрээш дошталы берген. Ам безин элээн каш кодан малдарга хар эжип бөөри негеттинип турар. Ынчаарга хүүректер, далбыйлар белен эвес. «Кызыл тараачын» колхозта ам бо хүннерде хой массалыг оолдап эгелээн. А хураганнар кажаалары белен эвес. Шак мындыг байдалдыг тургаш мал кыштаглаашкыны ам дээрезинде чүгээр деп сагыш оожургаар чорук окта шын эвес. Малчыннарның амыдырзарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле четпестерни демеглээн. Райпо баштаар чери (даргазы эш Г. Даваадор) ыракта чурттап турар малчыннарга бараан садыглаарын сөөлгү үеде шуут соксаткан, автолавка ажылдавас, аная турар апарган.

Мал кыштагладыышкыны — Барыын-Хемчик районнуң колхозтарының болгаш совхозтуң ажыл-ишчиларинге амгы үеде берге болгаш харысалгалыг сорулга. Менээргенир болгаш сагыш оожургаар чорук кандыг-даа ажыктыг херекке чедирбес, харын-даа хоралыг. Чангыс-ла чижектен ап көрээлинер. Районнуң колхозтары болгаш «Барлык» совхоз 1959—1960 ажыл-агый чылында мал чеминиң белеткелин ажыр күүсеткен хирезинде-ле, 6000 ажыг баш мал өлүп, каражага таварышкан. Эрткен ажыл-агый чылында мал чемин белеткээринин планы күүсеттинмээн, тараанның дүжүү багай болганы-биле саван болгаш концентраттыг чемнер чок. Бо кыштың айыылдыг соогундан малды каража-когарал чокка камгалап алыр төлээде, чер болганга олутдыш чок, кызымаккай ажылдаары негеттиниш турар.

Т. ТАЛГАНЧИК,
(Бистиң корр.).

Колхозта даараныр мастерская

Бистин «Торгалыг» колхозта эрткен чылдың ноябрь чазында эгелеп чаа даараныр мастерская ажылдап эгелээн. Оон эргелекчизи, даараныкчы Мандан-Хорлуу Болчаага баштаткан 8 даараныкчылар ажылдап турарлар. Чаа мастерскаяның даараныкчылары баштайгы хүннерде эгелээш организастыг, кызымаккай ажылдап, янзы-бүрү хептерни шевергин, чагыкчыларга таарымчалыг кылып турар. Мастерскаяда коллуунда чаа эгелеп турар даараныкчылар баа, чижээ, Донгак Сарыг, Кыргыс Анайбан, Таан-оол Уйнук, Тамчан-оол Долба, Бады-Суур Долба, Дангаа Кара-кыс, Кечил-оол Сиилинмаа. Бо аныяк даараныкчыларны дуржулгалыг мастер Мандан-Хорлуу угбай кедерингге эптиг чараш хептерни бижирынга, даараныр машиналарны шын ажыглап, даранырынга билдиг өөредип турар.

Мастерская әр, хөрөжен костюмнерни, платьелерни, курткаларны, уругларга хептерни даарап кылып турар. Чүгле колхозчулар әвес, а колхозтуң ясляде уругларынга чангыс аай хевирниг хевин колхозчу даараныкчылар даарап берген. Даранылга мастерскаязы баштайгы хүннерде-не колхозчу чагыкчыларның сонуургалын чаалап алган.

ЧУРУКТА: солагай талазындан: Анайбан Кыргыс, Мандан-Хорлуу Болчаа (мастери) мастерскаяда ажылдап олурлар. Созу болгаш чуруу **Д. Іа..гай-оолдуу.**

Өвүр район.

Техника септелгези

«Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырында техника септелгези шуудап чоруп турар. Машина-трактор гаражында дүн-хүнде 2 кижи әдлчежип ажылдап, оон иштин арыг болгаш чылыг тургузуп турар. Бо хүннерде 13 тракторнуң дөртү, 5 андазын, 30 хире трактор илиирлери болгаш өске-даа техника септеттинген. Тракторист А. Белозеров, Л. Байкалов, М. Байыр-оол үлегерлиг ажылдап турарлар.

В. ШОЙЛАА.

Чаа столовая

«Тыва тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң Донмас-Сугда ыяш дилер цегинин ажылчыннары чоокта чаа эң эки дериттинген чаа столоваяны алганнар.

Столоваяның нитта шелү 77 дөрбелчин метрге деп болгаш 44 дөрбелчин метр чемненир залдыг. Ында буфет, идик-хеп уштур болгаш чунар черлер ажылдап турар.

Цехтин ажылчыннары Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың талазындан чоннуң культурлуг, байлак чаагай амыдыралчурттадгазын улам экижидер дәәш хүн бүрү сагыш салыышкыннарынга харыы кылдыр моон сонгаар улам сорук киришкиниг ажылдаарын хүлөөнип турарлар.

А. ДАРЫ-СЮРЮН.

Колхозчу чолаачылар

Чоон-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң чолаачылары СЭКП ТК-ның январь Пленумунга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дәәш күжениишкиниг ажылдап турарлар.

Колхозтуң чүк сөөртүр 13 автомашиналары болгаш 2 чиик машиналары шупту ажылдап турар. Аныяк чолаачы Д. Седен «ЗИС-355» деп маркалыг машинязы-биле Даныр-Шеми, Аныяк-Чыргакы деп черлерден тудуг материалдары сөөртүр планын үргүлчү 120—130 хуу күүсеп келген. Ол бодунуң автомашиназының техниктиг септелгезин хүн бүрү чорудуп, камныг эдилеп келгениниң түннелинде тайганың кадыр-берт оруктарынга черле торулбайн чоруп турар. Ол ышкаш чолаачылар К. Ак-оол, К. Калдар-оол, К. Онер-оол, Д. Сумбукай олар колхоз бүдүрүлгезинге эң идепкейлиг киржип, чүк сөөртүрүнүң планын үргүлчү ажыр күүсеп турарлар.

А. АКАРА.

Тудугга ыяш материал

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг төдээ ажыл-агый артелиниң тудуг бригадазының ыяш белеткээр звенолары 1960 чылдың декабрьның эгезинде ажылдап кирген. Харлыг-Хемде звено 500 кубометр, Теректиг-Хемде звено 400 кубометр тудуг ыяжын СЭКП ТК-ның январь Пленумунга уткуштур белеткээр хүлөөлге алган.

Эш Ланзыыга баштаткан Харлыг-Хемде өөн кижи составтыг звено 500 кубометр тудуг ыяжы белеткээр хүлөөлгезин күүсеткен. Звено ыяш кескен черни арыглап ашкаш, белеткээн чүлүктарын орудагыынче үндүрүп турар. Белеткелчилерниң кижи бүрүзү ажыл ондаалдазын хүн бүрү 120—150 хуу чедир күүсеп турарлар. Теректиг-Хемде эш Нурзаттың звенозы 400 кубометр эки шынарлыг чүлүктарны белеткээн. Колхозчу тудугжулар социалистиг чарышка алган хүлөөлгелерин күүседиринге өө болуп, чеди чылдың үшкү чылы — 1961 чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан болгаш Пленумга белектиг ужуражыр турарлар.

Тудуг материалдарын чүгле черге белеткеп каарга ажылдың бүткени ол әвес, тудуг шөлдерлинге чедирип алганда белеткел ажылының доозулганы ол болур. Бо таазы-биле бисте четпестер барын демгеглээр херек. Звенолар транспорт-биле, херекселдер-биле четче ханыртынмаан.

Тудуг ыяжы белеткээр звенолары тайгаже үндүрүпкен соонда колхоз баштаар чери, колхозта партия комитеди олардың ажылын сонуургап көрбейн, сөөртүлгениң бажаңнерекселдериниң байдалын көрбейн турар.

С. СЫРАТ-ООЛ.

АЖЫЫН КӨРЗӘ

Өвүр районда «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң Чаа-Суурда электри станциязы эрткен чайзын бүгү дургузунда доктаамал әвес, улуг үзүктелиишкиннер-биле ажылдаан аттыг боп турган. Суурнуң чурттакчыларының шыңгыы негелдези-биле октябрь айдың эгелеп түче шимчеп чоруй, декабрьда келгеш кывар, чаар чүүл чедишпезиннен болгаш өске-даа чылдагаанныгдан шуут турупкан. Ынчангаш суурнуң чурттакчылары база катап электри энергиязын ажыглавастаан.

Колхоз баштаар чери (даргазы эш Мирчин) чангыс улуг әвес станцияны ажылдадыптар хемчег ап чыдавас чүве боор бе? деп айтыг чаягаар тургустунуп келген.

С. ТУМАТ.

Бир хүннүң почтазы-биле

Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерден чаа чылдың баштайгы хүнүнде дөртен чагаа келген. Оларның иштинде Чөөн-Хемчиктен—8, Өвүрден—7, Сүт-Хөл болгаш Барыын-Хемчик районнардан 4—4, Бай-Тайгадан —3, Тес-Хем, Тожу, Эрзин, Каа-Хем районнардан 2—2, Таңды, Улуг-Хем районнардан 1—1, Кызыл хоорайдан—2 чагаалар келген. Бии-Хем райондан чагаа чок болган.

Авторларның аразында «Шынга» доктаамал бижип турар эштер Ч. Донгак, Х. Дойнуң, И. Ойдуп, К. Доржу, В. Хүгбек, К. Чорбаа, М. Оолчукай, Н. Чыртакпан, К. Бора-Көже, С. Тумат олар бар.

Чаа чыл-биле чаа авторларның чагаалары база келгилээн. Чижээ, В. Бабкин (Кызыл), Г. Машковский (Таңды), Д. Шактар (Бай-Гайга), Д. Багай-оол (Каа-Хем), Б. Норжуң (Чаа-Хөл), Г. Салчак (Барыын-Хемчик), О. Диислей (Чөөн-Хемчик), Ш. Монгуш (Сүт-Хөл), К. Сарыг-оол (Өвүр).

Январьның ийиде келген чагааларның авторлары эрткен чылда улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга чедип алдынган чедиишкиннерни, мурнакчы ажыл-агыйларны болгаш кижилерни илереткен, чедир кылдыгмаан ажылдарны демгеглээн болгаш чеди чылдың үшкү чылы—1961 чылда чамдык ажыл-агыйларның, кижилерниң социалистиг чарышка алган хүлөөлгелерин бижээн.

1960 чылда ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерден, автор активтерден редакцияга 9638 чагаа келген, а 1959 чылга деңнээрге 506 чагаа хөй болган.

Чеди чылдың ийиги чылында Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының даараныла цегинде ажылчыннары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаангар.

СЭКП ТК-ның Пленумунга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дәәш калбарган социалистиг чарыштың түннелинде даараныла цеги чыл планын декабрь 5-те күүсеткен болгаш оон эгелеп, чеди чылдың үшкү чылының үлүүнде ажылдап турар. Ол коллектив коммунистиг күш-ажылдың цеги деп бедик ат дәәш демисежип турар.

Чурукта: Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының даараныла цегинде. **Фотозу А. Аирнии.**

Артистерниң чедиишкини

Областың хөгжүм-шии театрының артистери «Өннүктериңер силерни манап турлар» деп шиини Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг, «Чодураа» колхозтарының колхозчуларынга, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үзүүнде фермазының ажылчыннарынга болгаш Шагаан-Арыг хоорайның чурттакчыларынга сонуургадып көргүскеннер.

Хөгжүм-шии театрының коллективинин ол чогаалдыкты ажылының түннелин ажылчыннар, колхозчулар болгаш өскелер-даа бедин-биле үнелеп турар.

— Бистин артистеривис «Чодураа» колхозка бо-ла чедип көөрлер. Оларның солун оюнарын кончуг магадап көрүп турар бис. «Өннүктериңер силерни манап турлар» деп шиини дыка сонуургап көрдүм. Ында артистер чараш, хөглүг ойнап турарлар-дыр. Шиини мөөд-биле кады көрген ургуларым, оон утказын бажынга келгеш тайылбырлап чагаалап бөөрге, оон-даа артык сонуургап, магадап олурдум—деп «Чодураа» колхозтуң колхозчузу О. Норбу көдээ чоннуң үнелээшкинин илереп, магадап чугаалаан.

Ук оперетта Москвадан колхозка келгеш, көдээ амыдыралга чанчыгын өөрени берген, дээди сургуул дооскан Ирнанны көргүскен. Көдээнин колхозчулары, чангыс демниг күш-ажылчы кижилер Москваже дедир чоруурун оралдажып турар кижилерни эде кижизидип, биллиндирип турары черле дыка солун. Шын орукче хаара тулуп турар коллективке канчап бүзүревес боор. Ол чорук Иринаның көдээ колхозчу суургга чурттаарынга улуг салдарны чедирген.

Ынчаарга бригадир Семенну артист А. Түгүр-оол, мурнакчы звеночу Таняны артист Т. Сат болгаш өскелернин-даа эки ойнап турарын сеткил ханып демдеглевес аргажок.

Д. АРАКЧАА.

Башкыларның дузазы

Тожу районнуң Азас чеди чыл школазының башкылары «Совет Тыва» колхозтуң Таңмалыкта сүт-бараан фермазын шефке алган. Башгайгы дыштаныр хүнден эгелээн-ле боттарының алган хүлөөлгезин башкылар күүседип эгелээн. Суббота хүнүнде школаның башкылары фермага чеде берген. Ол хүн Хаак-Ажыкта 64 тонна силостуң аскын ажыдып кааннар. Кежээ школа директору эш Алдын-оол бүгү делегей байдалының дугайында лекция номаап, коммунистиг болгаш ажылчыг партияларның чөвүлел хуралының Медеглелин болгаш бүгү делегейниң улустарынга Кыйгырыын тодаргай тайылбырлап берген.

Даартазында хүн саалда 6 шакта эгелээн, инектернин сүү битонарны долуп-ла турган. Ол эртен эң хөй сүттү коммунистиг күш ажылдың шалыпчызы деп ат дәәш демисежип турар аныяк саанчы Чечен саатан болду.

Саалда сөөлүнде бир кезек башкылар эш Алдын-оолдуң улуртулгазы-биле ферманың чунар-бажыңының печказын болгаш өске-даа чүүлдериг септел, ажыглалга киргген, хөрөжен башкылар бажынарны чугайлап берген. А. Кушкажай баштаан башкылар 3 шанак сигенни чедирип берген. Башкы А. Кызыл-оол лозунгар болгаш плакаттар бижээн.

М. МОНГУШ.

Ажыктыг өөредилге

Автомашиналарны башкарарының болгаш кудумчу шимчээшкинин сагыырының дугайында 1960 чылда үндүрген бүгү Совет Эвилелинге чангыс аай чаа дүрүмнерни чолаачыларга өөредириниг белгүмү СЭКП обкомунуң, облүүскомнуң гаражтарында ажылдап эгелээн. Белгүмде шупту 76 чолаачылар өөренип турар. Оларның иштинден эштер И. Вежерников, Д. Соколов, Б. Белопольский, А. Носов олар чаа дүрүмнерни эң ханы шингээдип ап, боттарының тускай мергежилдерин бедидеринге онза чүткүлдүүн көргүзүп турарлар.

Чоокку үеде областың ном садыгларынга чаа дүрүмнерни садыглап эгелээрин чолаачылар күзеп турар.

О. ЛАМА.

СЭКП обкомунуң чолаачызы.

Шиитпир күүсеттипмээп

Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң Буренде № 1 хову бригадазынга чунар-бажың тудар чугайында колхоз баштаар чери 1959 чылда-ла шиитпир үндүрген. Ол шиитпирни боттандыгары-биле Кара-Суг деп черге турган ийи өрөөл бажыңны бригадының товунне эккелгеш, ханазын тудуп каан. Тудугну оон ынай уламчылаар дәәрге материал чок болганы-биле ынза чайлаан. Кызын ол бажыңны Улуг-Ажыкта хойжу Мөжит-оолга аппарып тудуп берген. 1960 чылда чунар-бажың дугайында айтырыгны катап көрген болза-даа, чүгле ханазын тудуп кааш, база ара соксаан.

Бригадада ажылга киржип шыдавас хөй уругларлыг херөөженнер бар. Оларны ажылга киириштирериби-биле 1957 чылда баштаар чер бригадага уруглар яслизи тудар деп шиитпирлээн. Ол чылын яслинин бажынының чүгле ханазын тудуп каан. Ол тудуг оон ынай соксаан.

Колхоз баштаар чериниң ийи чугула шиитпири шак ынчаар күүсеттинмейн, саазын кырында артканы ол-дур. Колхозчуларның хөннүн чизаар дәән әвес, шиитпирлер үндүргеш, ону күүсетпейн баар чорук шын әвес. Ол шиитпирлер күүселде чок болуру ол бе? деп айтырыгны колхозчулар баштаар черниң мурнунга салып турар.

Д. БАГЫТ-ООЛ.

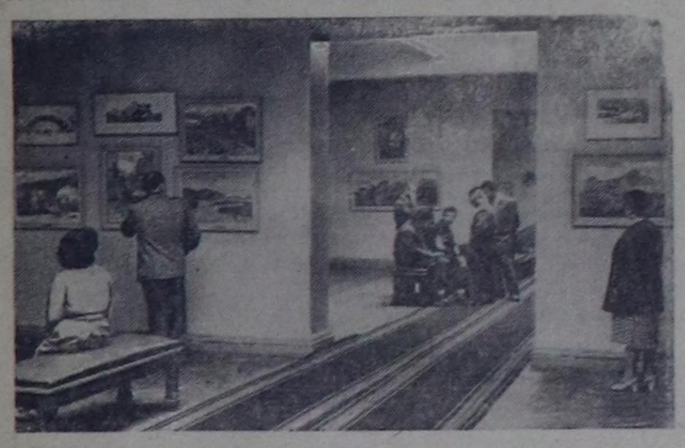

БАКУ. Азербайджанның чурукчу мастерлери чоокта чаа Арменияны чотаддыкчы комендировка-биле кезип чорааш әәп келгеннер. Олар акыдүүмалышкы армян улустуң аас-кежиктиг амыдыралын, чаарттынган армян чуртунуң кайгамчыктыг каас-чараш черлерин көргүзүп чурааннар. «Совет Арменияны кезип чорааш» деп ат-биле Бакуда ажыттынган делгелгеде азербайджан чурукчуларының 180 чуруктарын делгеп аскан.

Чурукта: Бакуда ол делгелгени келгеннер көрүп тур.

Фото **О. Казиевтии.** СЭТА-ның фотохониказы.

Интернатта четпестер

Сүт-Хөл районнуң Суг-Аксы 11 чыл школазында интернаттың өөреникчилериниң саны чыл бүрүде көзүдеп, өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар экижип турар. 1960—1961 өөредилге чылында 120 уруглар күүсеннинг долу хандырылгазында чурттап, өөренип турар. Интернат 3 корпустуг, столоваялыг, аш-чем болгаш ажыл-агый складтарлыг.

Ынчалза-даа интернатка өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар чогуур негелдезинге чедир тургустунмаан.

Школаның дирекция чери болгаш башкыларның талазындан интернатче кошкак кичээнгей салып турар. Интернаттың ажылын чүгле оон эргелекчизи болгаш кижизидикчилери харыылаар ужурлуг деп шын әвес хөөн бар. Ынды хөөн-биле школа директору интернаттың септелгезинче сагыш салбаан. Септелге акшазын интернат-биле кады көрген турда, «интернат септелгезинге акша бербээн чүве, бир әвес школа септелгезинден акша артса бөөр бис» деп директорнуң чылзып келгениниң уламыдан эрги Культура бажынын интернатка чуртталга бажыны кылдыр эде септээри мынчага доозулбаан. Ынчангаш орун салыр чер чоруган әлээн хөй өөреникчилер хойгажып удуп турар. Өөреникчилер чурттаар корпустарының даштыкы болгаш иштики эжиктери эки чыыглаттынмаан, чамдык хаалгалары хагдымас. Уруглар чурттап турар бир өрөөлге чырыткы чок. Чунар-бажыңы бо чылын шуут септеөөн.

Хеп чуур машинаны садып алдаа ону чоп ажыглавайн, хепти холбиле чуп, хөй күш үндүрүп турар. Арыг шегерни эки сагывайн турарындан, интернаттың столоваязындан эгелээш, корпустар чанында чуулду төгер оңгарны кылбаан.

Өөреникчилерниң чурттап турар өрөөлиниң иштин четче дериваан, стол, сандай чедишпес. Столларда клеенкалар, думбочкаларда салбеткалар чок. Орункаркыг чамдыктары үрелип, кудустар эргижиреп, самдарып калгылаан, тон азар аскылар чедишпес. Интернатта радио чок.

Колхозтарже, фермаларже, бригадаларже практикалап экскурсия кылбайн турар. Бо бүгүнү организастап болурунуң бүгү аргалары бар.

Интернатта өөренчилерге өөредилге номнары чедишпес. Интернатта турар өскус уругларны ном болгаш өске-даа өөредилге херекселдери-биле хандырбаан.

Интернатта «эң эки арыг-шевер өрөөл дәәш» деп чарыштыг организаставаан. Оон турлуг өрөөлдериниң дугаары безин чок. Өөреникчилерниң бот-кичээл кылырынга өрөөл тускайлаттынмаан. Интеркатта уруглар-га хеп садарынга кордуген акшазындан 23 мун рубль артып калган.

Интернат биле ада-иелериниң харыызаазы четпес, өөредилге эгезинден бөөр ада-ие хуралын кылбаан. Чамдык башкылар школага кичээл эртирип казары-биле өйлешкен, өөреникчилериниң интернатта кандыг чурттап турарын сонуургавас.

Үстүнде айытканы ышкаш интернатта өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны (школа директору эш Шоев, интернат эргелекчизи эш Оюн) багай тургусканындан бирги улдуда 11 өөреникчи багай демдеглиг болган, 3 өөреникчи өөредилгезин катташ чага бергүлээн.

Н. ЧЫРТАКПАН.

Хойжунуң ажыл хүнү

Кыштың азы улустуң чугаазы-биле «тос-тостуң» соогу чыккынайнып, тендеп турган. Бусталган шан-туман хар чагган-даа ышкаш, өрт ыжы-даа ышкаш, диргелип, өрү көдүрүлгеш аяс дәәрни дуй кэжегелеп алган. Буруладыр быскаланаан хар аразында өөр хойларның оргаларын өжукка бастырган арга-арыгны ыяштары ышкаш апаргылаан, үүгле казып оттаан шимчээшкин-биле черниң ак хар энчээнден ылгалып турганнар. Оларның оттап чемнээрин хойжу Шыырап Эрекеевич Мунзук хайгаарап, оон карактары 700 ажыг баш хойларга четигип турган. Ында-хаая чамдык хойлар өөрүнден бичии хоорлу хонаа бөөрге-ле кадарчы дайгарып каар, а олар оон өөс-домаан билир үүве дег, дедир бөлдүнчүп көөр. Бир хой мен нөөн ышкаш мырыңай бут бажындан кудуруун калбаннадып маңнап ынай болган.

— Бо сарыг баштыг үүвени кошкак чоор деп бодааным, ана ыяк хейдир моң—деп, малчын боду чугаалангаш, хүлүмүрөөн.

1961 чылга чедир беш катап чылы кирип, алдан бирлеп чоруур хойжу кадарган малының күш-дедгелиг хынавышаан, бодунуң чылы кирип турары, тываларныы-биле «каржы чылда» хой бүрүзүнден чеже килограмм дүктү кыргып алырын база үүс хойдан-на каш хураганны алырын бодап, кадайы-биле ол дугайын сүмелешкенин сактып чорааш. Оон ынай долгандыр турар байдалларны база бодагылаан: мөөн-биле дөмей, хой фермазында ажылдап турар эжим хойжу Базыртай арагалаалгаш, кадагалаан малын ышкынып эш-өөрү бистерни, харын-даа бүгү колхозту шүүдедип, хой-ниитиниг ажыл-агыйынга улуг каражаны чиргенин суг сактып келгеш: «Фу-у хайт» деп дайгыркылаарга чоогунда хойлары хоя бөөрге, ам билип каан: «Баа, канчаарым ол боор» деп тугаалаанган-даа. Оон көөшпезин ораагаш, сагыжын оожуктуруп таакылай берген. Оон канчангаш-ла бөөрге, Ямаалык, Хургалчының талазындан чиик машина шивеннедип чоруп орган. Туранган коорге, малчынче көөр орукта кирип алгаш, шуут-ла дорт кел чораан. «Э-э, боаа хоржок, аная-ла турзызында тайын оттап чораан хойларны доюлдуруп, хойгузар әвеспе» кылдыр бодааш, откарып каан аңдынга көөп, маң-биле аттаныпкаш, кел чораан машинаның уунче уткуштур хал-ла каан.

Машина кабиназындан колхоз даргазы С. Д. Амырмит үнүп келгеш, малчын-биле хол тутчуп мендилешкеш, дүвүрөөн шинчилиг айтырган:

— Чоп кончуг маңнадырыңар ол, кырган? Чүү болду?

— Маңнатпас аргажок болду, дарга.

— Чүү канчап баады бо?

— Анаа-ла амыр-тайбың оттап чораан хойлар машинадан хойгаш, маңнажы бөөр-ле болгай, дарга.

— А-а, ындыг турган чүл. Мен өскөөр бодай берип тир мен, кандыг-бир үүве болган боор деп. Ынчаарга буруулуг болдум, акым.

— Ча-чаа, кайынзы дарга, силерни үүге буруудадыр ийик мен. Малчын хүлөөлгекни күүседип турдум...

Малчын биле дарга оожургааш, тайбың чугаазажы бергеннер. Дарга малчынтың амыдырал-чурттадгазынан, хойнуң күш-дедгелинден эгелээш, өлөөн айтырыгларны салгылап, амгы үениң болуушкуннарының дугайын база чугаалап берген. Малчынның хойларынче көрүп каап, бир-ле үүвеже сеткили дилажыксап турарын дарга билип, малчын-биле чугаалашкаш, билип алганы база кылып бүдүрери үүлдерни демдеглей шаап алгаш, дараазында малчынларже хаткан...

Шыырап Эрекеевичиниң өөнүн өөрлі Имаа-Хоо өлөөн казылай берген хирезинде-ле хүүрөөн туткаш, хой кажаазының иштинде чамдык черлерде дона бергилээн көрженнерни хоора теп, ажылдап турган. Ол аразында бичии кызыжаа маңнап келгеш:

— Канчап баадың, үүге чиле бөөдиң, авай?—деп айтыра берген.

— Хойларывыстың бучактары донмазын дәәш көржең хооруп турмен, уруум. Пашта чем ажа хөөрей бөөр, чан, уруум, дәәш, кызыжаан юрудупкан.

Кадай кажаазындан үнүп көөрге, хойлары оттавышаан, коданда кирип көөп турганнар. Хойжу база кажаа эжиинге чедип келген. «Барып ыныр, аш-чемден ижип ал!»—деп, кадайы чугаалаарга-даа, хойжу тоовайн, узун сыптыг терезин шиирбилин туткаш, кадайы-биле кады кажааже киргген хойларнын оорга ында харын ашташкаш турупкан.

Ол хүннүң чымыжы хойларны кажаалап, аттты чемгергени-биле доозулган. Малчынның өг-бүлези ам-на оожургаан. Оон Мунзук өөнүн өөрлі-биле чугаалажып эгелээн:

— Менээ, хой кадарган черимге, колхоз даргазы эш Амырмит чораан баады, маная келди бе?

— Чо-ок, үүге чорааны ол ирги?

— Үүге деп чүн боор: фермага хурал эрттирер мен, малчынларны хүлөөлгезин алыр мен диди. Оон ынай СЭКП ТК-ның январь Пленумунга база бо чылын болур Коммунистиг партиянын XXII Улуг хуралынга белектер тударын-даа ярыды Ажыл-ла хой.

— Шыдаар-шыдавазыңны билбейн, колхоз даргазынга үй-балай үүве далбырып бердин бе?

— Кайынам, мындаа ярышкан түвевисти-ле чугаалаадым.

— Чүнү аан?

— Хойну чылда ийи болдадыр, 100 торүүр хойдан-на 110 хураганларны алыр база баш бүрүзүнден-не 4 кг дүк кыргыыр деп.

— Бижий шаап алды ыйнаан?

— Чугаажок.

Кезек бодангаш, кадай чугаалаан:

— Ат болган үүве-дир аа.

— Оон чоп коргар сен. Маадыр-лар Лопсанчап, Кандан канчаа эки гүнделдерни чедип алды. Эрткен чылын малывыс төлү-даа шымбай алдынды, хой бүрүзүнден-не 3,6 кг дүктүг-даа болдуеус. Бо чылын хоювустуң күш-чамы-даа эки-дир Бүтпес, күүсеттинмес үүве этпээн мен...

Эрзин районда «Чаа орук» колхозта хойжу Мунзуктуң ажыл хүнү ынчаар доозулган.

В. ЭРЕКЧИН.

Эрзин район, «Чаа орук» колхоз.

Суг хандырылгазын экижидер

Таңды районнуң төвү Бай-Хаак суурнуң чурттакчыларының ижер суг-биле хандырылгазы кончуг багай организастаттынган. Суурнуң чоогунда терең суг чок, а ында бичии суг шак донуп калган. Бай-Хаакка кудук казары таарымча чок, үүге дөөрге суг үүгле 70—80 метр ханы черлен үнер.

Чурттакчыларны арыг суг-биле доктаамал хандырар сорулга-биле эрткен чылын аная суг дамчыдылга четкизиниң тудуун эгелээн. Ол чугула ажылче областың суг ажылагый эргелеги болгаш Таңды райкүүском чогуур кичээнгей салбаан, ынчангаш ол ажылдар ара соксаан.

Амгы үеде суурнуң чурттакчыларының ижер суг-биле хандырылгазы берге байдалда таварышкан. Чоокку үеде бо чугула айтырыгны шиитпирлээрниче утланган боттуг хемчеглерни алырын Таңды райкүүскомуундан чон негеп турар.

С. ТАНЗЫН-ООЛ.

Алжир патриоттарның чөптүг дайыны

Алжир патриоттарның француз колонизаторларга улур боо-чепсектиг демисели ам чеди чыл чедир үргүлчүлеп турар. Алжирни «ооҗургадып» алыр деп чүткүлү-биле, олар тулчуушкуче улам-на чаа-чаа күштерни болгаш шериг техниказын киирип турарлар. Алжирде чартык миллион ажыг солдаттарлыг үргүлчү туруп турар француз шериглер тулчуп чоруп турар деп, даштыкы парлалга демдеглеп турар. Колонизаторлор ында жандармнар болгаш полицейжилер отрядтары-биле кады 800 мун чыгыы кижи боон турар. Алжирде чепсектиг күштериниң кол командылалының штабы тургустунган. Ниити кезектерин болгаш парашютчу-десантычылар дивизияларын 5 дугаар шериг-агаар округунуң беш мун чыгыы самолёттары болгаш вертолёттары, ол ышкаш бүгү француз шериг-далай флодунуң чартык кезии хире чыгыы саныг кораблдер каттыжышкыны үдеп чоруур.

Алды чылдың дайыны алжир улуска дыка улуг айыыл-халапты таварыштырган. Колонизаторларның снарядтарындан болгаш октарындан, оларның эрнидел-шаажылаш-ныңнан миллион ажыг алжирлер өлген. Ийи миллион ажыг кижи (алжирниң бүгү чонунуң бештиң бир хуузу) кара бажыңнарда болгаш концлагерьлерде хоругдаткан азы Тунис болгаш Мароккоже дезе берген. Француз парашютчулар болгаш жандармнар чүс-чүс чурттакчылыг суурларны үптеп хоозуратканнар.

Алжир улустуң чөптүг болгаш хосталгалыг дайыны улам-на калбарып бар чыдар. Алжир патриоттар партизан отрядтарындан национал-хосталганың дайынчы соруктуг шериин тургускан. Ол шеригниң кезектери дидим болгаш эрес-мадырлыг, бедик моральдыг сагыш-сеткилдиг база тиилээринге кончуг улуг тура-соруктуг 100 мун ажыг дайынчылардыг болуп турар.

Алжир патриоттарның тактиказы дүрген болгаш чажыт хөделир, база базаларын үргүлчү дүрген солуур хевирлиг боон турар. Оларның отрядтары арыларга болгаш кашпалдарга дайынның мөөнүзүн күштеринге кедээшкиннери организастап, француз гарнизоннарже, шериг эшелоннарынче болгаш автоколонналарже хенертен халдаашкынларны кылып турарлар. Шак ынчалдыр чурттуң девискээри элээн каш шериг округтарынга чардыган, ол округтарны офицерлер, колдуунда-ла полковник эргелиг кижилер командылап турар. Округтар аразында радио харылзаалыг.

Алжир патриоттарның шавархалдаашкынныг тулчуушкуннарының хемчээли үргүлчү-ле улам көвүдеп турар. Эрткен чылдың чамдык айларында оларның саны мун безин чоокшулап турган. Француз шериглериниң чидириглери база улам-на өзүп турар. Даштыкы парлалганың медеглээни ёзугаар 1960 чылдың сес айларының иштинде ниитизи-биле алырга олар 27 мун ажыг солдаттарны (өлүрткен болгаш балыглаттырган) оскунган. Ол-ла үеним иштинде колонизаторларга шериг техниказының талазы-биле база-ла кончуг улуг когаралдарны таварыштырган — олар 1200 ажыг танкаларын, куяктыг машиналарын болгаш шериг автомобильдерин, 350 ажыг самолёттарын болгаш вертолёттарын, он-он мун шериг эшелоннарын, хөй саныг боо-чепсекти болгаш ок-чемзекти чидирип, улуг когаралга таварышканнар.

Алжир патриоттарның идепкейлиг демиселинден коргуп сагышсыраан француз шериг-нинг генералдары улуг-улуг операцияларны улайулай чорударын оралдажып турар. Француз шериг-ниң штабы, ынчалдагы кол командылакчының адыбиле адаттынган «Шальдың планы» деп адаар дайынчы чорудулгаларының «чаа» тактиказын ажылдап кылган. Бо планның идеязы болза хөй саныг шимчеңгир отрядтарның дайынчы операцияларын даглыг зоналарга калбартып чорударыңче угланган. Ынчалзажок, Алжирниң национал-хосталгалыг шериниң маневрлап өөренген болгаш даглыг черге дайылдажырынга чанчыккан «катиба» деп адаар улуг эвес отрядтары-биле демиселге француз отрядтар мырынай чүү-даа канчап шыдавазын болуушкуннар көргүскен.

Алжир патриоттарны чок кылып каар деп оралдашкаш, француз командылал чери «жюмель» деп операцияны чорудар деп шиитпирлээн. Бо удада дайын чорудулгалары даглыг районга чоруттунуп турган. Оны мун парашютчулары агаар десантызы ажыткан. Чурттуң сонгу-талакы эриктеринге өске десант — корабльдерден далайның чадаг шериг дүжүрүнүп алган. Даг оруктары-биле артиллерияга болгаш ужар-чүүлге үдеткен механиктиг кезектер болгаш ховунуң чадаг шериг кирип турган. Аңаа 30 мун чедир саныг француз шериглер мөөнеттинген турган деп, даштыкы парлалга демдеглеп турар.

«Жюмель» операциязының мурнунга алжир патриоттарның удурланышкынын сый-шаап чок кылыр деп улуг сорулга салдынган турган. Ынчалзы-даа, дайын чорудулгазының эң баштайгы неделязыла колонизаторларны чөгенишкинге чедирген: шериг кижилериң саналын ёзугаар алырга, оларның түннелдерин чүгээр деп чүүлдүгүнер аргажок болган деп, Франс Пресс агентилели дыңнаткан. «Дайзын туттурбас, ол кончуг дүрген чиде хоза берип турар»—деп, ол операцияның кол удуртукчузу генерал М. Шаль байдалды ынчаар тайылбырлаан.

Ол-ла үеде алжир патриоттар дайзынга элээн хөй согуушкуннарны таварыштырган. «Жюмель» операциязының мурнунда